

GOVOR MENTALNO RETARDIRANE DJECE U ULOZI PRIPREME ZA SOCIJALNU INTEGRACIJU U VRTIČU

Nada Lebarič

Pedagoški institut pri Univerzi
Edvarda Kardelja v Ljubljani

Originalni znanstveni članak
UDK: 376.4

SAŽETAK

U ovom radu je analizirano govorno gradivo 54 mentalno retardirana djeteta iz razvojnih odjeljenja u redovnim vrtićima te 54 njihova neretardirana vršnjaka iz istih vrtića u SR Sloveniji. Djeca su bila u dobi od 5,6 do 6,6 godina.

Zanimalo nas je koje vrste riječi su najučestalije u govoru šestogodišnje djece te postoje li značajne razlike u upotrebi pojedinih vrsta riječi u njihovu govoru.

Govorno gradivo snimljeno je na traku, a podaci su obrađeni metodom MANOVA I DISCRM na Sveučilišnom računskom centru SRCE u Zagrebu.

Rezultati su pokazali da se skupine djece značajno razlikuju u svom govoru s obzirom na količinu govornog gradiva kao i s obzirom na građu govora.

Promatrajući govor kroz vrste riječi, najveća razlika među skupinama djece je ustanovljena u upotrebi uzvika, a najmanja u upotrebi brojeva.

Rezultati mogu doprinijeti kvalitetnijem odgojnom i logopedskom radu s predškolskom djecom te podsticanju socijalne integracije mentalno retardirane djece pomoću najučestalijih vrsta riječi u govoru predškolske djece.

1. UVOD

U posljednjih deset godina se u SR Sloveniji predškolska djeca sa smetnjama u razvoju sve više uključuju u redovne vrtiće.

Djeca s lakšim smetnjama uključuju se u redovna odjeljenja, a djeca s umjerenim i težim smetnjama uključuju se u razvojna odjeljenja u redovnim vrtićima.

U razvojnom odjeljenju je 5 do 8 djece; a prijedlog i uputu za uključivanje daje Komisija za razvrstavanje i kategorizaciju djece i omladine sa smetnjama u tjelesnom i psihičkom razvoju, stručni tim mentalno-higijenskih službi te Centralni dječji dispanzer. Dijete se uključuje u razvojno odjeljenje također na pobudu i zahtjev roditelja.

Uzimajući u obzir potrebe i mogućnos-

ti djeteta za odgoj, potrebe porodica takve djece, obavezu i brigu društva da se djeci s razvojnim smetanjama čim prije i čim ranije omogući svestrani razvoj u najosjetljivijem razvojnom periodu te u uvjetima jednakim za svu djecu, osnovni je cilj ovako organiziranog odgoja — priprema djece za socijalnu integraciju.

Uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovne vrtiće također je našlo svoje mjesto u svim zakonodavnim republičkim aktima za ovo područje te i u drugim važnim dokumentima i dogovorima.

Nakon nekoliko godina postojanja i razvoja te djelatnosti u praksi, pojavila se potreba za proučavanjem raznih aspekata integracije sa željom da se što više problema prouči, te da se pomoću znanstve-

nih istraživanja pokuša utjecati na tako organiziran odgoj, njegovo širenje i bogaćenje.

U svim našim analizama i istraživanjima na području predškolskog odgoja djece sa smetnjama u razvoju u vrtićima smo polazili od opredjeljenja integracije te pojmovanja iste u duhu opisa koji smo preuzeli prema Stančiću (1982):

“Integracija je kreiranje uvjeta za djecu s teškoćama u razvoju koji će osigurati u svakom konkretnom slučaju najmanje restriktivnu okolinu za njihov razvoj, ostvarujući tako niz alternativa na odgojno—obrazovnom kontinuumu uz osiguranje protočnosti sistema, pri čemu ima prednost, kada god je to moguće i opravdano, smještaj takve djece u redovne odgojno—obrazovne ustanove uz istovremeno kreiranje objektivnih i subjektivnih pretpostavki za njihov prihvata, obrazovanje, (re)habilitaciju i njihovo psihološko povezivanje sa socijalnom sredinom u koju su smještene, respektirajući pri tom zahtjev da je odgojno—obrazovna integracija samo sredstvo šire socijalne integracije koja se ostvaruje u skladu s principom konvergencije i otklanjanja segregacijskih mehanizma koji još uvijek djeluju i mogu djelovati u široj socijalnoj sredini. Ovako shvaćena integracija je cilj, proces i organizacijski sistem koji se stupnjevito ostvaruje.”

S ovim istraživanjem želimo upoznati neke karakteristike govora šestogodišnjaka uključenih u vrtić da bi, shvatajući veliku ulogu i važnost govorne komunikacije, doprinijeli integraciji djece govorom i pomogli im u “što bržem uključivanju u govorno—životne situacije” (Vuletić D. i studenti, 1980).

Postoji uzajamni odnos između govora i stupnja socijalne integracije: dijete se socijalizira govoreći — i govori socijaliziraju-

ći se. Govor se ne razvija kod osamljenih bića; iako se dijete rađa kao potencijalni govornik, ipak ono može razviti svoj govor samo kroz društvene kontakte i u svijetu koji govori. Takva komunikacija nastaje i može se pojaviti tek kada se ljudi, govornici, djeca ili subjekti postave u “socijalnu atmosferu”, odnosno budu zahvaćeni “jedinstvom socijalne situacije” (Bahtin, 1980), što utječe na individualni razvoj i vodi “ka uspostavljanju kontakata s drugim, ka izgrađivanju socijalnih odnosa” (Nilsen, 1982).

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog istraživanja upoznati neke karakteristike govora mentalno retardirane djece iz razvojnih odjeljenja i njihovih vršnjaka iz vrtića te ustanoviti da li se, i u kojim elementima govora, skupine značajno razlikuju.

Kako je govor moguće analizirati s velikog broja različitih aspekata, ograničit ćemo se u ovom članku na analizu vrsta riječi u govoru djece iz uzoraka, i to u situaciji opisivanja sličica.

Želimo ustanoviti kakav je govor djece iz razvojnih odjeljenja, a kakav je u njihovih vršnjaka iz redovnih odgojnih skupina. Za nas su značajni slijedeći problemi:

- postoje li razlike među skupinama djece s obzirom na upotrebu pojedinih vrsta riječi u govoru;
- postoje li razlike među skupinama s obzirom na upotrebu svih vrsta riječi u govoru.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak djece

U uzorak smo uključili 108 djece u dobi od 5,6 do 6,6 godina, koja su pohađala

vrtiće u SR Sloveniji u razdoblju februar–maj 1985.

Formirali smo dvije skupine:

– Prvu (eksperimentalnu) skupinu predstavljalo je 54 mentalno retardirane djece koja su upućena u razvojna odjeljenja u vrtićima na osnovi mišljenja i kriterija stručnih komisija za kategorizaciju djece i omladine sa smetnjama u tjelesnom i psihičkom razvoju. Djeca se upućuju u ta odjeljenja na osnovi obrade dijagnostično–terapeutskog tima pri čemu sudjeluje i pedagoški tim. Djeca s lakšim smetnjama uključuju se u redovne skupine vrtića, a u razvojna (posebna) odjeljenja uključuju se djeca s umjerenim i težim smetnjama. U predškolskom razdoblju djeca se ne kategoriziraju u smislu pravilnika o kategorizaciji, jer se polazi sa stanovišta da ona do svoje 8. godine (do tada mogu biti uključena u vrtić) imaju različite razvojne mogućnosti te da je, uz stručnu njegu, odgoj i specijalni tretman, moguće posljedice mnogih smetnji ublažiti, a neke i otkloniti.

– Drugu (kontrolnu) skupinu pretstavlja 54 djece iz redovnih odgojnih skupina vrtića. Ove dvije skupine formirali smo pomoću metode ekvivalentnih parova. Parove smo izjednačili po: spolu, približno po dobi, po stupnju obrazovanja roditelja, približno po socijalnoekonomskom statusu i približno po odgojnim utjecajima, tj. po kvalitetu odgojnih utjecaja (na taj način da smo izabrali par djece iz istog vrtića).

3.2. Način prikupljanja podataka

Govorno gradivo za ovo istraživanje skupili smo pomoću kasetofona. Kao podsticaj za govor upotrijebili smo seriju sličica iz didaktičkog sredstva "Pa potom?" (A onda? ili A zatim?), autora Gordane i

Matjaža Šmidta, u izdanju Univerzuma, Ljubljana, 1983. Sredstvo je namijenjeno djeci od 3 do 9 godina.

Dijete je imalo zadatak da opisuje pojedine slike pomoću naših pitanja, a zatim da opiše cjelovit događaj koji je predstavljen cijelom serijom slika.

Kad bi se djetetu "zaustavio" govor, podsticali bismo ga s što nesugestivnijim pitanjima i uputama, npr.: pogledaj još! Vidiš li još šta! I šta je onda uradio?

S obzirom na naš interes da prikupimo što više govornog materijala djece iz razvojnih odjeljenja, nismo ograničavali vrijeme govorenja.

3.3. Uzorak govornog materijala

Najprije je obavljena transkripcija govornog materijala. Za svako dijete napravljen je poseban zapis u obliku dijaloga; zapisan je svaki podsticaj ispitivača i svaki odgovor djeteta.

Riječi smo klasificirali prema autorima: Jože Toporišič: Slovenska slovnica, 1984; France Žagar: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, 1985; Vika Slabe–Olga Kunst Gnamuš: Besede naše so žive, 1981. i razvrstali ih u slijedeće kategorije: imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli, prilozni, prijedlozi, veznici, uzvici (s onomatopejama) i riječice.

3.4. Metode obrade podataka

Poslije obavljene klasifikacije podataka, izračunali smo osnovne disperzione parametre za svaku kategoriju riječi unutar govornog gradiva svake skupine djece posebno. Zatim smo obavili analizu varijance i ustanovili značajnost univarijantnih F omjera.

Radi ispitivanja i utvrđivanja značajnosti razlika primijenjene su metode:

- multivarijatna analiza varijance (MANOVA),
- diskriminativna analiza (DISCRM) (Cooley i Lohnes, 1971).

Podaci su obrađeni na Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

4.1. Analiza vrsta riječi u govornom materijalu djece iz razvojnih odjeljenja

U ovoj skupini je, kao što smo rekli,

bilo 54 djece iz razvojnih odjeljenja, 37 dječaka i 17 djevojčica. Djeca su bila u dobi prosječno 72,296 mjeseci, dakle nešto više od 6 godina. Skupina je dosta homogena s obzirom na starost. Unutar nje prevladuje dobro socijalnoekonomsko stanje.

U govornom materijalu ove skupine našli smo ukupno 3070 riječi.

U tablici 1 dajemo pregled osnovnih parametara i udjela pojedinih kategorija riječi unutar govornog materijala skupine retardirane djece iz razvojnih odjeljenja.

Tablica 1

Učestalost i udio pojedinih vrsta riječi u govoru djece iz razvojnih odjeljenja

Vrste riječi	f	X	SD	%
imenice	794	14,70	8,23	25,88
zamjenice	260	4,83	4,22	8,20
pridjevi	117	2,17	2,43	3,81
brojevi	42	0,78	1,13	1,36
glagoli	705	13,06	9,95	22,98
prilozi	153	2,83	3,09	4,98
prijedlozi	211	3,91	2,80	6,91
veznici	167	3,09	3,26	5,44
uzvici	441	8,17	4,81	14,44
riječice	180	3,33	3,98	6,00
Ukupno	3070			100,00

Na osnovu podataka iz tablice 1 možemo zaključiti da je govor djece iz razvojnih odjeljenja jako varijabilan.

Dakle, vidimo da je ova skupina djece pretežno upotrebljavala imenice, glagole i uzvike u svom govoru. Djeca su pretežno imenovala osobe i predmete na slikama te opisivala konkretnu radnju na njima. Kada im je "ponestalo" ovih vrsta riječi, izražavala su se pomoću uzvika. Ova vrsta riječi im je često nadomještala rečenicu ili neku drugu vrstu riječi. U uzvike smo pre-

ma prethodnim autorima uključili i razne onomatopeje (za izražavanje čovjekovog raspoloženja, oponašanja prirodnih glasova čovjeka, životinja, predmeta, naprava; za izražavanje zapovijedi, pozdrava, zahvala itd.), koje su jako karakteristične za govor retardirane djece i pokazatelj su njihovog niskog govornog nivoa. Pretpostavljamo da je relativno mali udio zamjenica i pridjeva u njihovom govoru također povezan s povećanom upotrebom uzvika, kao kategorije riječi koja može da nadomjesti većinu dru-

gih kategorija riječi, bez obzira na to što je naš slikovni materijal nudio mnogo mogućnosti za upotrebu raznih vrsta riječi.

Nadalje vidimo da je kod ove djece mala upotreba prijedloga, dakle riječi s kojima izražavamo odnose između riječi ili rečeničnih fraza; umetnutih riječca, s kojima uspostavljamo vezu s kontekstom, izražavamo nijanse značenja, nešto ističemo i sažimamo govor kad je to potrebno; za njih se ne možemo pitati i zato nismo mogli djecu dodatno podsticati, a osim toga operacija sažimanja govora zahtijeva veće govorne sposobnosti, nego što ih ova djeca i u ovoj dobi imaju.

Zanimljivo je da su djeca upotrebljavala manje veznika (riječi koje izražavaju odnose između riječi ili dijelova rečenice koji su u jednako vrijednom položaju u rečenici) nego prijedloga, kojima izražavamo odnose između riječi ili dijelova rečenice koji nisu u jednako vrijednom položaju.

Osim brojeva, vrste riječi koju su ova djeca najmanje upotrebljavala u svom govoru, rijetko su upotrebljavani i pridjevi. Dakle djeca nisu često pobliže označavala svojstva imenica, najučestalije vrste riječi u njihovom govoru. Isto tako su jako rijetko označavala okolnosti i način izvršavanja neke glagolske radnje, znači ni radnju nisu pobliže označavala, nego su kroz glagol na najkonkretniji način imenovala odnosno označila događanje ili zbivanje.

Rang učestalosti pojedinih vrsta riječi u govoru djece iz razvojnih odjeljenja pokazuje da ona najčešće upotrebljavaju imenice, glagole i uzvike (što predstavlja skoro dvije trećine njihovog govornog materijala) i dosta manje ostale vrste riječi, s kojima se označavaju odnosi, okolnosti, veze i svojstva događanja ili događanja u rečenici.

4.2. Analiza vrsta riječi u govoru djece iz redovnih odgojnih skupina u vrtiću

U kontrolnoj skupini bilo je također 54 djece iz redovnih odgojnih skupina i iz istih vrtića, iz kojih su bili njihovi mentalno retardirani vršnjaci. Kako smo parove izjednačili po spolu, to je i u ovoj skupini bilo 37 dječaka i 17 djevojčica.

Djeca su u ovoj skupini bila mlađa od djece iz eksperimentalne skupine. To je zato što djeca bez razvojnih smetnji mogu poći u školu već sa 6 godina te je u vrtićima sve manje djece starije od 6 ili 6,5 godina. Nasuprot tome, mentalno retardirana djeca ostaju u vrtiću do svoje 8. godine, i upravo najviše je u vrtiću djece starije od 6 godina. Izabirući parove trudili smo se da razlika u starosti ne bude veća od 5 mjeseci.

Starost djece u ovoj skupini je bila od 5 godina i 6 mjeseci do 6 godina i 6 mjeseci. Prosječna starost u skupini je 5 godina i 10 mjeseci (točnije 69,907 mjeseci), što pokazuje da je ova skupina mlađa od eksperimentalne, gdje je prosječna starost bila nešto više od 6 godina (72,296 mjeseci).

Socijalnoekonomski status je u ovoj skupini bio malo bolji nego u eksperimentalnoj skupini. Najviše djece je i ovdje imalo dobro socijalnoekonomsko stanje, dok je malo slabije imalo desetoro djece.

U govornom materijalu ove skupine našli smo 6.160 riječi.

U tablici 2 predstavljeni su osnovni parametri i udio pojedinih vrsta riječi u govornom materijalu djece iz redovnih odgojnih skupina.

Vidimo da su u govoru djece iz redovnih odgojnih odjeljenja najzastupljenija kategorija riječi glagoli, kojima je pripalo 30,25%. Za njima su imenice s 27,20%. Dakle, s ob-

Tablica 2

Vrste riječi	f	X	SD	%
imenice	1678	31,07	10,68	27,20
zamjenice	576	10,67	5,59	9,33
pridjevi	334	5,19	2,98	5,50
brojevi	83	1,54	1,62	1,35
glagoli	1867	34,57	16,68	30,25
prilozi	384	7,11	3,71	6,30
prijedlozi	511	9,46	3,78	8,27
veznici	591	10,94	5,88	9,60
uzvici	42	0,78	1,21	0,68
riječce	94	1,74	1,38	1,52
Ukupno	6160			100,00

zirom na vrste riječi i njihovu zastupljenost u govoru ove skupine, možemo zaključiti da je više od pola ukupnog govornog gradi-va predstavljeno glagolima i imenicama.

Poslije glagola i imenica uočljiva je smanjena učestalost ostalih vrsta riječi. Zatim se pojavljuju zamjenice, veznici i prijedlozi s donekle sličnom učestalošću. S izuzetkom zamjenica vidimo da su ova djeca podjednako često upotrebljavala veznike i prijedloge, vrste riječi kojima označavamo odnose između riječi ili rečeničnih dijelova. Ustanovljen je nešto veći udio veznika (9,60%), kojima su djeca označavala odnose između riječi ili rečeničnih dijelova. Ustanovljen je nešto veći udio veznika (9,60%), kojima su djeca označavala odnose između jednako vrijednih elemenata govora u rečenici, te nešto manji udio prijedloga (8,27%) kojima su izražavala odnose između rečeničnih elemenata, koji nisu u jednako vrijednom položaju. Nešto veći udio veznika objašnjavamo također činjenicom da njima uspostavljamo i odnose između rečenica, što za upotrebu prijedloga nije karakteristično, jer njima izražavamo

samo odnose između riječi ili dijelova rečenice.

Uočljiva je također mala učestalost priloga (6,30%) i pridjeva (5,50%). To upućuje na zaključak da su ova djeca u svom govoru manje pobliže označavala svojstva imenica te okolnosti i načine glagolske radnje, iako u njihovom govoru upravo prevladavaju glagoli i imenice.

Još oko 3,55% govornog materijala bilo je sastavljeno od riječca (1,52%), brojeva (1,35%) i uzvika s onomatopejama (0,68%). Najveći udio od ove tri vrste riječi pripao je riječcama, vjesnicima nekih drugih rečenica, riječima s kojima su nešto isticala, potvrđivala ili negirala te uspostavljala vezu s kontekstom. Na predzadnjem mjestu po učestalosti pojedinih vrsta riječi u govoru ove skupine bili su brojevi, i to najčešće glavni, nešto rednih i pokojni multiplikativni. Na zadnjem mjestu po rangu vrsta riječi unutar govornog materijala djece iz redovnih odgojnih skupina bili su uzvici, sa svojim minimalnim udjelom od 0,68%.

Pogled na rang učestalosti pojedinih vrsta riječi u govornom materijalu ove sku-

pine ukazuje na težnju k što boljoj "uređenosti" izražavanja; vidna je izrazita (kvalitativna) nadmoć glagola i imenica te, poslije uočljivog pada učestalosti, pojava veznika, zamjenica i prijedloga. Ostalih 5 kategorija riječi pojavljuje se mnogo manje ili rjeđe. To su: prilozi, pridjevi, riječce, brojevi i uzvici, dakle vrste riječi koje na razne načine pobliže označavaju, zamjenjuju, dopunjavaju ili ističu značenje prethodnih, učestalijih kategorija riječi u govoru.

Pored toga iz podataka na tablici možemo uočiti da je govor djece iz redovnih odgojnih skupina mnogo bolje uređen i mnogo manje varijabilan nego što je govor njihovih vršnjaka iz razvojnih odjeljenja.

4.3. Razlike između djece iz razvojnih odjeljenja i djece iz redovnih odgojnih skupina u pojedinim vrstama riječi

Do sada smo upoznali neke karakteristike govora djece iz razvojnih odjeljenja i djece iz redovnih odgojnih skupina. Budući da nas je dalje zanimalo postoje li statistički značajne razlike između skupina djece s obzirom na vrste riječi u njihovom govoru, podvrgli smo podatke postupcima MANOVA I DISCRM.

U tablici 3 prikazani su rezultati multivarijatne analize varijance (MANOVA) za svih 10 varijabli govornog materijala; te F omjeri i razine značajnosti razlika uzoraka ispitanika za svaku varijablu govornog materijala.

Tablica 3

Podaci analize varijance za 10 varijabli govornog materijala na uzorcima djece iz razvojnih odjeljenja i redovnih odgojnih skupina

Vrste riječi	U z o r c i				Univarijatni F omjeri	Razine značajnosti
	RO uzorak		RS uzorak			
	X	SD	X	SD		
1	14,70	8,23	31,07	10,68	79,67	.0000
2	4,83	4,22	10,67	5,59	37,49	.0000
3	2,17	2,43	6,19	2,98	58,83	.0000
4	0,78	1,13	1,54	1,62	7,98	.0058
5	13,06	9,95	34,57	16,68	66,32	.0000
6	2,83	3,09	7,11	3,71	42,41	.0000
7	3,91	2,80	9,46	3,78	75,24	.0000
8	3,09	3,26	10,94	5,88	73,60	.0000
9	8,17	4,81	0,78	1,21	119,93	.0000
10	3,33	2,98	1,74	1,38	12,68	.0009
Test H—1 jednakosti disperzije M=246,947					F = 4,042	p=.0000
Test H—2 Wilksova lambda = .3298					F = 19,708	p=.0000

Iz podataka na tablici vidimo da populacije iz kojih potječu uzorci imaju zajedničku disperziju, te da F omjer (kojim je ispitana homogenost rezultata dobivenih u jednoj, odnosno u drugoj skupini ispitanika) nije statistički značajan. Wilksova lambda pokazuje da se obadva uzorka s obzirom na navedene (10) varijable značajno razlikuju. Time je zadovoljena pretpostavka za provođenje postupka MANOVA I DISCRM. Za grubu orijentaciju uporedili smo i aritmetičke sredine za pojedine varijable, pri čemu smo ustanovili da su one više u uzorku djece iz redovnih odgojnih skupina u varijablama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Varijable 9 i 10

imaju veću aritmetičku sredinu u uzorku djece iz razvojnih odjeljenja. Iz podataka je vidljivo da su djeca iz redovnih odgojnih skupina upotrebljavala više imenica, zamjenica, pridjeva, brijeva, glagola, priloga, pridjloga i veznika, nego djeca iz razvojnih odjeljenja. Djeca iz razvojnih odjeljenja su (prema vrijednosti aritmetičkih sredina) više od svojih vršnjaka iz redovnih odgojnih skupina upotrebljavala uzvike i umetnute riječi. Kada su konstatirane značajne razlike u govoru djece iz ova dva uzorka, koje smo posmatrali kroz vrste riječi, obradit ćemo podatke diskriminativnom analizom da bi utvrdili kakva je struktura tih razlika.

Tablica 4

Rezultati diskriminativne analize u prostoru 10 varijabli govornog materijala

Kanonički R	R kvadrat	Hi kvadrat	df	P	lambda	% traga od R
.819	.670	112.	10	.0000	.33	100

Rezultati diskriminativne analize prikazani su u tablici 4, gdje je naveden koeficijent kanoničke korelacije, kvadrat koeficijenta kanoničke korelacije, aproksimacije Wilksova testa putem Raova F testa i Bartlettova Hi—kvadrat testa, stupnjevi slobode, razina značajnosti, Wilksova lambda i postotak traga od R matrice.

Rezultat analize varijance potvrđen je također primjenom diskriminativne analize.

Rezultati diskriminativne analize pokazuju da se uzorci djece (djeca iz razvojnih odjeljenja i djeca iz redovnih odgojnih skupina) značajno razlikuju s obzirom na vrste riječi, koje smo zabilježili u njihovom govoru. Koeficijent kanoničke korelacije iznosi .819, a aproksimacija Wilksova testa putem Raova F testa i Bartlettova Hi—kvadrat tes-

ta pokazuje da je koeficijent kanoničke korelacije značajan.

Na osnovi podataka iz prethodne tablice možemo sa sigurnošću zaključiti da se uzorci djece značajno razlikuju s obzirom na vrste riječi u govoru.

Nadalje ćemo ustanoviti kakva je struktura diskriminativne funkcije.

Postotak traga od R objašnjene korijenom

1 47.610

Centroidi uzoraka u jednodimenzionalnom diskriminativnom prostoru

Grupa 1 (djeca iz razvojnih odjeljenja)
.815

Grupa 2 (djeca iz redovnih odgojnih skupina)

— .815

Tablica 5

Struktura diskriminativne funkcije		Komunaliteti diskriminativnog faktora	
Varijabla		Varijabla	
1	-.793	1	.628
2	-.619	2	.383
3	-.723	3	.523
4	-.320	4	.103
5	-.751	5	.564
6	-.647	6	.419
7	-.780	7	.608
8	-.775	8	.600
9	.882	9	.777
10	.396	10	.157

Inspekcijom tablice 5 možemo ustanoviti kako je diskriminativna funkcija strukturirana, odnosno kako je povezana s pojedinim varijablama govornog materijala koji analiziramo.

Vidimo da su korelacije (bez obzira na predznak) uglavnom visoke; najviša je korelacija između diskriminativne funkcije i varijable 9, zatim slijede korelacije s 1, 7, 8, 5, 3, 6, 2 varijablom te značajno niže korelacije između diskriminativne funkcije i varijable 10, te 4. Dakle u diskriminaciji uzoraka s obzirom na vrste riječi u analiziranom govornom materijalu najviše sudjeluju: uzvici, imenice, prijedlozi, veznici, glagoli, pridjevi, prilozi te zamjenice. Najmanju diskriminativnu moć, po našim rezultatima, imali su brojevi i umetnute riječi. Ako pogledamo komunalitete diskriminativnog faktora, možemo uočiti isto što smo uočili promatranjem diskriminativne funkcije; naime, najveći komunalitet je na varijabli 9, zatim na varijablama 1, 7, 8, 5, 3, 6, 2; a najmanji je na varijabli 10, pa 4. To nas upućuje na zaključak da

u diskriminaciji uzoraka djece s obzirom na vrste riječi u njihovom govornom materijalu najmanje sudjeluju brojevi i umetnute riječi. Ako se osvrnemo na podatke analize varijance aritmetičkih sredina dvaju uzoraka, vidjet ćemo da iste one varijable čije se aritmetičke sredine više razlikuju više koreliraju s diskriminativnom funkcijom, odnosno varijable u kojima se u analizi varijance aritmetičke sredine međusobno najmanje razlikuju, istovremeno pokazuju i najslabiju korelaciju s diskriminativnom funkcijom.

Uvidom u tablicu 5 možemo uočiti da su centriodi skupina razmaknuti u diskriminativnom prostoru. Oni se međusobno razlikuju za oko 1,6 standardne devijacije, što je dosta velika razlika. Osim toga potrebno je pripomenuti da centroid za grupu djece iz redovnih odgojnih skupina ima negativan predznak, iako su ta djeca bila bolja u aritmetičkim sredinama svih pojedinačnih varijabli, osim u 9 i 10 varijabli, od djece iz razvojnih odjeljenja. Uočljivo je, zapravo, da je cijela diskriminativna funkcija negativno usmjerena.

Analiza varijance i diskriminativna analiza govornog materijala djece iz razvojnih odjeljenja i djece—vršnjaka iz redovnih odgojnih skupina pokazale su da se uzorci djece značajno razlikuju s obzirom na vrste riječi u analiziranom govornom materijalu. Razlike su jako velike u svim vrstama riječi, osim u umetnutim riječicama i brojevima, a najveća razlika je u uzvicima.

ZAKLJUČAK

Kako su osnovne funkcije govora semantička, komunikativna, funkcija stjecanja iskustva i funkcija djelovanja (Stančić, 1982), ovim smo radom pokušali upoznati neke karakteristike govora mentalno retar-

dirane predškolske djece, koje bi mogli ugraditi u osnovu odgojnog i logopedskog rada kao i proces podsticanja socijalne integracije retardirane djece u vrtićima.

Kako "zakovitosti razvoja govora općenito još nisu poznate" (Vuletić i sur., 1985), karakteristike govora mentalno retardirane djece analizirali smo u komparaciji s tim karakteristikama kod neretardirane djece (iz redovnih odgojnih skupina).

Željeli smo ustanoviti postoje li razlike između retardirane i neretardirane djece u količini i učestalosti pojedinih vrsta riječi u govoru te u čemu se sastoje te razlike.

Polazili smo od spoznaje da je riječ osnovna ćelija jezičnog sustava, da su one (riječi) "podražaj koji pobuđuje značenje" (Stančić, 1982) te da je faza riječi jedna od najvažnijih faza u razvoju dječjeg govora sa svim njegovim funkcijama.

Na osnovi rezultata istraživanja možemo ustanoviti da je govor djece iz razvojnih odjeljenja jako varijabilan. Po opsegu je govor te djece mnogo manji od govora njihovih vršnjaka iz redovnih odgojnih skupina. S obzirom na učestalost pojedinih vrsta riječi u govoru, kod ove skupine dobili smo slijedeći rang: imenice, glagoli, uzvici, zamjenice, prijedlozi, riječce, veznici, prilozi, pridjevi te brojevi. Dakle, djeca su pretežno imenovala konkretne osobe ili predmete na slikama te navodila konkretnu radnju koja je bila vidna na predloženim slikama.

Značajno je za govor djece iz razvojnih odjeljenja opažanje da se čak i najfrekventnije vrste riječi u njihovom govoru odnose na objekte, osobe te događanja iz djetetove neposredne okoline, na dio objektivne stvarnosti koja je djetetu dostupna na njegovom perceptivno saznojnom nivou.

"Ona prvo upotrebljavaju iskustvenu os-

novu, 'naturalne' lingvističke forme, a tek kasnije usvajaju kompleksne sintaktičke forme" (Osgood, E.Ch., Zehler, M., 1980).

To nas je uputilo na zaključak da je stupanj razvijenosti govora kod mentalno retardirane djece iz razvojnih odjeljenja mnogo niži, nego kod njihovih vršnjaka iz redovnih odgojnih skupina.

Istraživanja navode da je govor mentalno retardirane djece oštećen kako formalno tako i sadržajno, te da se on kod te djece razvija sporije. Tako Novljan, E., Kotar, A. (1985) navode da čak i lakše mentalno retardirana djeca imaju "sužen fond riječi (ograničen samo na konkretnu situaciju), agramatičnu govornu strukturu, što može dovesti do smanjene spremnosti za ostvarivanje i njegovanje govornih kontakata."

U govornom gradivu djece iz redovnih odgojnih skupina ustanovili smo slijedeći redoslijed učestalosti pojedinih vrsta riječi: glagoli, imenice, veznici, zamjenice, prijedlozi, prilozi, pridjevi, riječce, brojevi i uzvici. Ovaj redoslijed je drukčiji od redoslijeda učestalosti vrsta riječi u govoru djece iz razvojnih odjeljenja. Skupine su se značajno razlikovale i po opsegu govora (s obzirom na količinu riječi): djeca iz redovnih odgojnih skupina imala su u svom govoru dva puta više riječi, nego njihovi retardirani vršnjaci.

Iako je rezultate ovakvih istraživanja teško upoređivati, ipak bismo mogli podsjetiti na nešto zajedničko u njima, a to je učestalost imenica i glagola, te učestalost brojeva i pridjeva. Imenice i glagoli su prema takvim istraživanjima najučestalije vrste riječi u govoru, a njihovi udjeli su u analiziranim govornim materijalima slični. Istraživanja su slična i po jako malim udjelima brojeva i pridjeva u analiziranim govornim materijalima.

Podsjećamo na neka od njih:

Vuletić i Kordić (1978) su u analiziranom govornom gradivu pronašle 22% glagola, 19% imenica (zatim 18% zamjenica, 15% priloga i 10% veznika).

Marković i Popović (1978) su našle u govornom gradivu učenika iz specijalne škole 27% imenica i 24% glagola, a u govoru učenika iz redovne škole 35% imenica i 28% glagola; najmanje je bilo pronađeno pridjeva i brojeva u govoru obadviju skupina.

Grobler (1980) je u govoru učenika prosječnog intelektualnog razvoja dobila 26,32% imenica, 22,91% glagola (zatim 14,14% zamjenica, 10,92% veznika, 10,36% priloga, 8,59% prijedloga, 4,34% pridjeva i 2,43% brojeva); a u govoru lako mental-

no retardiranih učenika 24,46% imenica, 24,01% glagola (te 16,55% zamjenica, 11,63% priloga, 9,83% veznika, 7,89% prijedloga, 3,13% pridjeva, 2,45% brojeva i 0,04% uzvika).

Rezultati istraživanja mogu se smisleno upotrijebiti u odgojnom i logopedskom radu s pojedinim djetetom, sa skupinom retardirane djece (unutar razvojnog odjeljenja) te naročito u procesu uspostavljanja govorne interakcije između retardirane i neretardirane djece u vrtiću. Na taj način pomoći ćemo retardiranoj djeci da što bolje razviju svoj govor, da se što brže uključe u govorno životne situacije i druženje s vršnjacima te da se što bolje pripreme za socijalnu integraciju već u predškolskoj dobi.

LITERATURA

1. BAHTIN, M.: Marksizam i filozofija jezika, Nolit, Beograd, 1980.
2. COOLEY, W.W. i P.R. LOHNES: Multivariate data analysis, Wiley and Sons, New York, 1971.
3. GROBLER, M.: Stupanj jezičke izgrađenosti u odnosu na intelektualni nivo, Magistarski rad, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1980.
4. MARKOVIĆ, S. i S. POPOVIĆ: Govor učenika specijalne i redovne škole, Istraživanja na području defektologije II, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1978.
5. NILSEN, R.F.: Od egocentričnog ka socijalizovanom, u: Proces socijalizacije kod dece, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
6. NOVLJAN, E., A. KOTAR: Metodični vodiki pri vzgoji in izobraževanju otrok, ki so lažje duševno prizadeti (raziskovalno poročilo), Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja, Ljubljana, 1985.
7. OSGOOD, Ch. E., A.M. ZEHLER: Acquisition of bi-transitive sentences: prelinguistic determinants of language acquisition, J. Child Lang, 8, april, 1980.
8. SCHMIDT, G. i M. SCHMIDT: Pa potem? Didaktično sredstvo za otroke od 3 do 9 let, DDU Univerzum, Ljubljana, 1983.
9. SLABE, V., O. GNAMUŠ KUNST: Naše besede so žive, Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja, Ljubljana, 1981.
10. STANČIĆ, V.: Odgojno—obrazovna integracija djece s teškoćama u razvoju, izvještaj br. 1, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1982.
11. STANČIĆ, V.: Psihologija govora, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1982.

12. TOPORIŠIČ, J.: Slovenska slovnica, Založba Obzorja, Maribor, 1984.
13. VULETIĆ, D. i studenti: Struktura rečenice u govoru, Defektologija, br. 1–2, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1980.
14. VULETIĆ, D. i M. Kordić: O učestalosti nekih elemenata govora II, Defektologija, br. 1–2, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1978.
15. VULETIĆ, D., B. BRESTOVCI, M. LJUBEŠIĆ, Lj. MAVRIN–CAVOR: Problemi terminologije i klasifikacije razvojnih poremećaja govora, Defektologija, br. 2, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1985.
16. ŽAGAR, F.: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Založba Obzorja, Maribor, 1985.

Summary

The aim of this study was to determine the difference in the language structure between two groups of preschool children attending kindergartens.

In the first group there were 54 severely mentally retarded children and in the second there were 54 non-retarded children (children of average intelligence, normal children). The chronological age of the children ranged from 5,6 to 6,6 years.

Children described set of pictures and their speech was recorded. Their speech was analysed in relation to the gramatical kind of words.

The results of the study indicate that there is a great difference between the two groups of children regarding their speech.

The difference was found in the number and in the kind of words useb by each group of children. No difference was found in the use of numerals and particles, while the greatest difference between the two groups of subjects was noticed in the use of interjections. This kind of word was more prevalent in the speech of mentally retarded children.

Owing to the results of our study the speech of mentally retarded children is poorly organized. This is due to their mental retardation.